

KIRGIZIJA

Tradicija in

pustolovščina

- Jurte opaziš praktično takoj, ko se pripelješ na kirgiško podeželje, še posebej v višje ležeče hribe ali pogorja
- Dežela rek, slapov in številnih naravnih in akumulacijskih jezer
- Prebivalci južne Kirgizije imajo rajši zeleni čaj, tisti na severu pa večkrat pijejo črnega

Tekst in fotografije: **Iztok Bončina**

Kirgizija ali Kirgistan, celo Kirgiška republika, kot ji tudi pravijo, je ena od mnogih držav osrednje Azije, ki so nekoč sestavljale velikansko Sovjetsko zvezo, še prej pa je bila dom številnih ljudstev, klanov, plemen in mogočnih imperijev, kot je bil npr. Džingiskanov. To je pravljica dežela, ustvarjena za ljubitelje dolgih in slikovitih pohodov po neskončnih pogorjih, soteskah, kanjonih, planotah, dolinah. Tudi privrženci resnega alpinizma imajo na voljo nekaj enkratnih šest- ali sedemtisočakov. Mesta, kot so Biškek, Oš ali Karakol, se sicer hitro razvijajo, podeželje pa je še marsikje zamrznjeno v času. Med tradicionalnimi jurtami, številnimi čredami drobnice in goveda ter pastirji na konjih le kak prašen in obtolčen avto ter njegov lastnik s pametnim telefonom v roki opozarjata, da tudi v te kraje vstopajo sodobni trendi in nov način življenja.

Tople in udobne jurte

Vsakdo, ki je v naših krajih kdaj reševal svoj stanovanjski problem, kupoval stanovanje ali zidal hišo, dobro ve, kako zapleten in dolgotrajen postopek je to. Pridobivanje dovoljenj, iskanje zemljišča, administrativni zapleti, visoki stroški in še in še. V Kirgiziji, vsaj pri tradicionalno usmerjenih domačinih, pa je to mala malica. Vse, kar potrebuješ, je par konj, da ti na poljubno lokacijo sredi hriba ali doline prineseta »gradbeni material«, nekaj kvadratnih metrov ravnega zemljišča, po možnosti blizu reke ali jezera, dva ali trije prijatelji, ki ti pomagajo graditi, in nekaj ur dela. In že imaš lepo okroglo bivališče, ki mu v osrednji Aziji pravijo jurta, v Mongoliji pa ga imenujejo *ger*.

Jurte opaziš praktično takoj, ko se v Kirgiziji pripelješ na podeželje, še posebej v višje ležeče hribe ali pogorja. Nekoč so bila to edina bivališča azijskih nomadov, ki so jih neprestano podirali, sestavljali in se z njimi premikali preko širokih in prostranih step. Bodisi na osvajalnih bojnih pohodih ali pa v iskanju večjih, bogatejših pašnikov. Danes vse manj Kirgizov prebiva v jurtah za stalno. Tudi v teh krajih so že nekaj desetletij boljše življenjske razmere, zato si vse več domačinov lahko omisli manjše zidane hišice v svojih vasicah. Tisti

Slovitemu »vzorčastemu« *kruhu nan pravijo tudi lepjoška. Dobiš ga na vsaki tržnici ali trgovini, pečejo ga tudi v malih zasebnih pekarnah.*

nekoliko premožnejši celo kupijo skromno stanovanje v večjih mestih.

Se pa še vedno v poletnih mesecih vračajo na planine, kjer pasejo črede konj, drobnico ali dolgoglake jake. Takrat si v hribih postavijo nekaj jurt, kjer počakajo zimo, se veselo družijo in predvsem uživajo na svežem zraku in v neokrnjeni naravi. Moderne jurte postajajo vse bolj tudi turistična atrakcija, nekakšne počitniške nastanitve, kjer obiskovalci prespijo noč ali dve, da bi vsaj nekoliko okusili starodavni način bivanja azijskih ljudstev.

Jurta je pravzaprav nekakšen okrogel šotor, ki se proti vrhu stožčasto zaključuje. Prav okrogli tloris ji omogoča, da zelo dobro prenaša močne vetrove v planinah. Njena ključna značilnost je prenosljivost, kajti jurto lahko hitro in enostavno razstavijo in prenesejo na novo lokacijo. Zato je od nekdaj idealna za nomadski življenjski slog, ki ga še vedno goji precej Kirgizov. Svoje domove lahko premikajo skladno s čredami na nove izbrane lokacije.

Jurta ima običajno en sam prostor, čeprav včasih postavijo tudi tanke pregrade za večjo zasebnost. Nekoč je bilo sredi jurte kamnito ognjišče, kjer so kuhali hrano, se gregli in družili. Dim je uhajal skozi

Ogrodje jurte in njena postavitve sta na prvi pogled precej komplicirana, vendar pa večje roke kirgiških nomadov postavijo zgradbo v obliki šotora že v nekaj urah. Hitro jo tudi podrejo, naložijo na konjičke in z njo odpotujejo drugam.

Pogorje Pamir, ki je na najvišjih vrhovih vse leto pokrito s snegom, se kot čarobna kulisa prikazuje na obzorju. Če imaš srečo, da stojiš poleg visokogorskega jezera, se tudi zrcali v kristalno čisti vodi.

Vsa njihova hrana je lokalno pridelana, brez kakršnihkoli »sodobnih dodatkov«, kot so konzervansi, barvila in ojačevalci okusov. Gostom pa praviloma najprej ponudijo okusni kirgiški čaj.

odprtino vrh bivalnika. Danes ima vsaka jurta manjšo kovinsko peč, še posebej je to pomembno visoko v hribih, kjer tudi v poletnih mesecih ponoči vlada peklenski mraz. Dimnik je speljan na prosto skozi steno, notranjost pa običajno okrasijo s pisanim blagom, preprogami in manjšim pohištvo.

Ker me je pot po Kirgiziji pogosto vodila v odmaknjena hribovja, sem kar nekajkrat prespal v jurtah, ki so jih obiskovalcem oddajali podjetni domačini. Cena je bila običajno nižja kot v kakšnem mestnem mladinskem hotelu. Seveda sem si »doplačal« tudi okusen zajtrk, ki ga je pripravila izkušena oskrbnica. Dvakrat ali trikrat pa mi je uspelo opazovati in fotografirati tudi način postavitve kirgiške jurte.

Graditelji ali bolje rečeno sestavljavci tega mogočnega šotorja so najprej »strokovno« modrovali, razpravljali in se tu in tam celo sporekli glede lege bodočega stanovanja. Postavimo jo na tej zelenici, ne, ne, bolje bo tam pri drevesu, kaj pa, če bi stala ob potoku ...!? Očitno tudi v teh krajih pri novogradnjah ne gre čisto brez zapletov. Ko je bila lokacija končno določena, so iz velikih vreč privlekli več lesenih palic. Z usnjenimi trakovi, vrvico pa tudi nekakšnimi zatiči so jih med seboj speli in prepletli, da je nastalo osnovno valjasto ogrodje bodoče jurte. Na to so vpeli še več daljših, na koncu zakrivljenih palic, ki so sestavljale streho bivališča. Vrh jurte jih je združeval močan obroč z zanimivim vzorcem šestih prekrizanih šib, ki so postale celo narodni simbol Kirgizije. Njihov preplet je namreč upodobljen na državni zastavi, kjer se zarisujejo znotraj plamenečega sonca. Priznam, da mi je ideja kirgiške zastave resnično ena boljših, kar sem jih videl.

Ko je bilo leseno ogrodje sestavljeno, so ga utrdili z močnimi vrvmi in pasovi, potem pa celotno jurto na debelo prekrili s filcem iz ovčje

Boj za preživetje je že stoletja osnovna dejavnost revnih, ki pa si vsaj po smrti zaslužijo primeren spomenik in priložnostno obeležje. Gospa s fotografije je dobila »nagrobnik« v obliki jurte.

volne. Filc je dober izolator in v hladnem vremenu ohranja toploto v notranjosti. Končno so v jurto prinesli še nekaj preprog in odej, namestili so tudi majhno peč. Udobno bivališče je bilo pripravljeno za vselitev.

Ti starodavni simboli nomadske identitete in dediščine v osrednji Aziji niso bila le zavetišča ali prenočišča. Od nekdaj so jurte uporabljali tudi za druženja, praznovanja in kulturne dogodke, kjer se je razvijal in negoval tradicionalni način življenja, od glasbe, plesa in hrane do družinskih vezi ali prijateljskih stikov. Na nekaterih pokopališčih sem opazil celo grobnice v obliki preproste jurte.

Prav v jurtah ali pred njimi sem na potepanju po Kirgiziji tudi pogosto spoznaval raznovrstnost kirgiške hrane in pijače. Nekega dne me je pot ujela na počasni in lagodni vožnji po precej

Jurtam se na podeželju v Kirgiziji skoraj ne moreš izogniti. Kakšnih drugih bivališč, razen občasnih lesenih, pokritih vozov v visokogorju praktično ni. Dandanes jurte niso več samo prebivališča domačinov, v njih večkrat gostijo tudi tuje in domače turiste.

ovinkasti cesti proti čudovitemu visokogorskemu jezeru Song kul. V hribih, že kar precej visoko, sem na bližnji obcestni planoti opazil dve ali tri jurte, pred njimi pa kopico otrok in nekaj ženic. Sedeli so v krogu in zavzeto pripravljali svoj dnevni obrok. Ustavil sem avto, vzel fotoaparat in se preko manjšega potoka sprehodil do njih.

Tudi nutela ni od muh

Po vljudni izmenjavi radovednih pogledov in pozdravov v ruščini, so me ženske povabile, da prisedem na travo poleg njih in si privoščim skodelico čaja. Ko te Kirgizi povabijo na čaj, pravzaprav nikoli ne veš, kaj boš dobil in s kakšno dišečo tekočino ti bodo postregli. Domačini radi pijejo različne sorte čaja, ki ga obogatijo s številnimi dodatki.

Prebivalci južne Kirgizije imajo menda rajši zeleni čaj, tisti na severu pa večkrat pijejo črnega. Neredko mu dodajo mleko, v nekaterih krajih pa je priljubljen tudi čaj, ki mu primešajo doma narejeno smetano. Po vsej Kirgiziji pogosto v čaj stresejo nekoliko soli, čeprav tudi s sladkorjem ravno ne varčujejo. Med bolj eksotične napitke se vsekakor uvršča stari tradicionalni čaj *kuurma*, kar dobesedno pomeni »ocvrta« čaj. Naredijo ga tako, da v ponvi stopijo maslo, na njem prepražijo malce moke in dodajo črni čaj, šilce mleka ter obvezno sol. Nekoč sem ga poskusil, pa mi zaradi precejšnje grenkobe ni bil preveč všeč.

Ljubeznive domačinke so mi k sreči ponudile čisto običajni zeleni čaj, ki sem ga z užitkom popil. V duhu pravega kirgiškega gostoljublja so na travi razgrnile širok prt in predme položile okrogel hlebec svežega kruha, ki ima v teh krajih dve imeni. Splošno ime za kruh je *nan*, poseben tip z vtisnjenimi vzorci pa se po rusko imenuje *lep-joska*. Ena od ženic je nekaj zaklicala fantičkom, ki so sedeli nedaleč stran, in mali smrkavček je iz kovinske posode prinesel par belih, lepo zaobljenih kroglic.

Prepoznal sem domačo specialiteto, imenovano *kurut*, ki jo lahko dobiš praktično povsod po državi, tako na podeželju kot tudi v boljših restavracijah ali celo pivnicah. Ker vsebuje precej soli, ga kirgiški fantje radi drobijo ob pivu. Nekateri manjše kroglice *kuruta* celo vržejo v pivski kozarec. *Kurut* je pravzaprav ovčji sir, ki ga

Dežela je prepletena z divjimi rekami, številnimi slapovi in jezeri, ki jim rečejo *kul*. Večinoma so nedotaknjena, bregovi pa neposeljeni.

naredijo iz jogurta, iz katerega čez gazo odcedijo tekočino, mu pri-mešajo sol in ga oblikujejo v večje ali manjše kroglice. Te potem nekaj časa sušijo na soncu, da postanejo trde, in kurut je pripravljen za grizljanje.

Čaj, kruh in kurut pa so le nekatere izmed mnogih gurmanskih specialitet, s katerimi se ponša Kirgizija. Vsaj pri pripravi nacionalnih pijač so si domačini resnično dali duška. Med najbolj popularnimi napitki te dežele je nedvomno kumis, rahlo fermentirano kobilje mleko, ki ga prodajajo največkrat kar ob cesti, v večjih steklenicah. Maksim je nekoliko kislja pijača, narejena iz ječmena, pšenice, prosa in koruze. Tudi *ajran* je mlečni napitek, ki ga delajo iz kravjega mleka in seveda obvezno fermentirajo. Čalap je podoben ajranu, le da je razredčen z vodo, če pa zmešate maksim in čalap, dobite novo pijačo, ki ji pravijo *aralaš*. Bozo je narejen iz prosa, koruze ali mešanice prosa in kvasa, njegova vsebnost alkohola je od 4 % do 6 %. Nekaj malega alkohola vsebuje tudi pijača iz ječmena, imenovana *dzarma* ali *zharma*. Po prijetnem in zabavnem druženju s prijaznimi domačini sem sklenil, da se odpravim dalje. Vendar pa me je takrat nekoliko neprijetno prešinilo. Spomnil sem se namreč, da kot zakleto nimam s sabo ničesar, kar bi jim lahko dal kot priložnostno darilo v zahvalo za njihovo velikodušno pogostitev. Na potovanjih po svetu sem se že zdavnaj naučil, da nikakor ni obzirno izkoriščati gostoljubnosti domačinov, ne da bi v zameno podaril kakšno malenkost. Ponuditi denar je zelo nespoštljivo in ga najbrž niti ne bi vzeli. Lahko pa npr. obdariš otroke z manjšo igračo, svinčniki ali zvezki, morda vrečko bombonov, kakšno čokolado, sadje in podobno.

K sreči se mi je utrnila rešilna ideja. Sprehodil sem se do avta in vzel iz popotne torbe kozarec nutele, ki sem jo dopoldne kupil v dolini, da bi si na poti morda na hitro privoščil manjši prigrizek. Odnese sem jo do svojih novih prijateljev, jo z nasmeškom podaril, potem pa nekoliko presenečen obstal, ker so jo ženičke začele sumljivo obračati in opazovati. Očitno tega namaza z lešniki in kakavom, ki ga pri nas obožuje vsak otrok, niso poznale. Že sem hotel »demonstrirati«, kako se sladka zmes namaže na kos kruha, ko je najstarejša gospa pogumno odprla kozarec, vzela žlico, zajela temno snov in si jo ponesla v usta. Oči so se ji razširile, začela je mlaskati in kaj hitro se je družina otrok in žensk nabrala krog nje. Žlica je romala od ust do ust in slišalo se je samo uživaško momljanje, cmokanje in oblizovanje, dokler kozarec ni bil prazen. Zdi se mi, da sem pri tem priložnostnem spajanju dveh gastronomskih kultur ustrezno zastopal tudi našo »tradicionalno kuhinjo«.

Pravica do prehitevanja

Najbrž sem vas prepričal, da so Kirgizi simpatični ljudje, zelo odprti, pogosto neposredni, radi se pogovarjajo in medsebojno so zelo povezani. Nobene posebne sramežljivosti do tujcev nimajo, sprejmejo te z nasmeškom in prijateljskim stiskom roke. Njihov vsakdanji načina življenja pa tudi stoletni preplet šamanizma, islama in dediščine sovjetskega socializma je v množici ljudstev, kot so Kirgizi, Uzbeki, Dugani, Ujguri, Tataři, Tadžiki, Rusi in mnogi drugi, ki poseljujejo to deželo, ustvaril pravi kalejdoskop različnih značajev, kultur, običajev, šeg in navad.

Domačini ob vikendih zelo radi zahajajo na bregove jezer, kjer si privoščijo piknik, ležijo v travi ali se namakajo v dokaj hladni vodi. Gospe na sliki so si prišle samo ohladit gležnje, kopanje jim očitno ni dišalo.

Njihova domačnost in gostoljubje pa sta lahko včasih tudi »nevarna«. Kot v mnogih državah nekdanje Sovjetske zveze se tudi v Kirgiziji v mnogočem še vedno pozna ruski vpliv, ki sicer izvira še iz 19. stoletja. Povsod večinoma govorijo rusko, radijske postaje so v ruščini, uživajo v ruski različici različnih jedi, obožujejo ruske palačinke, imenovane blini ali blinčiki, kar pa je nedvomno najbolj razširjeno, je ruska alkoholna pijača vodka. Dobiš jo na vsakem koraku, po vseh trgovinah in restavracijah, razen morda tam, kjer so lastniki muslimani.

Tudi na vsaki poštini zabavi se vodka toči v potokih, in ko se tu in tam znajdeš v moški družbi, pogosto sledi povabilo na »100 gramov«. V prevodu to pomeni deci vodke. Ker sem po deželi vozil avto, sem se tem povabilom največkrat, sicer s težavo, izogibal, če pa res ni šlo drugače, sem vsaj poskušal znižati količino na »50 gramov«. Mimorede, tudi najbolj okusno pivo te dežele Baltika je ruskega izvora, čeprav tudi domače pivo Naše ne zaostaja kaj dosti.

Ker le redki Kirgizi govorijo angleško, je zato za osnovno sporazumevanje nujno obvladati vsaj nekaj ruskih besed. Si pa zato nagrajen s prav hecnimi občutki, ko visoko v hribih simpatično, poševnooko kirgiško babuško v narodni noši, ki ti v jurto zjutraj prinese zajtrk, vljudno pozdraviš, pa ti odgovori čisto po domače: *Dobra jutra, kak spali?* Kirgizije ne moremo zapustiti, ne da bi omenili njihovega prometa, ki je prava posebnost. Ker sem v glavnem mestu Biškek vzel za dobre tri tedne »mašino na prakat«, torej po naše *rent a car*, in po vseh mogočih cestah prevozil več kot 4000 km, vam to lahko povem iz prve roke. Ceste niso namenjene samo prometu, ampak je to tudi družabni prostor za mnoga živa bitja. Če se sredi dvopasovnice ne igrajo otroci, pa jo okupira skupina puranov, gosi, konj ali jakov. Tudi črede krav zelo rade organizirajo sredi najbolj prometnih cest zasedanja svojih občinskih svetov. Prav nobene možnosti nimaš, da bi jih pregnal, reši te le obvoz. Ovce in koze so nekoliko bolj ustrežljive, običajno cesto le prečkajo, vendar to traja in traja ... Zato je vožnja po deželi zelo sproščena, voziš namreč s hitrostjo večinoma med 20 in 50 kilometri na uro.

Ceste so v Kirgiziji v vseh možnih agregatnih stanjih, od super dobrih, novih in širokih do razpadajočih in luknjastih, kjer imaš občutek, da si se pripeljal na soško fronto, tik po hudem topniškem obstreljevanju. Kirgiški vozniki so načeloma dokaj ljubeznivi in se ne razburjajo preveč. Vendar so cepljeni proti temu, da bi na cestah vozili za komerkoli. Prehitevanje je zato očitno nacionalni šport

domačinov in ne bi se čudil, če bi ga kot nedotakljivo pravico našel zapisanega v ustavi.

Prehitevajo vsi, avtomobili, kamioni, motoristi, kolesarji, celo traktor me je nekoč prehiteval. Prava poslastica v prometu so počasni kamioni. Ko se ga eden spravi prehitevati, drugi poskuša hkrati prehitevi oba, tretji se pa včasih rine tudi po desni, kar po bankini. Če je to čez dvojno črto in v nepreglednem ovinku, toliko bolje. Zanimivo pa je, da med njimi velja nekakšna šoferska etika oziroma tihi dogovor, da se vsi vozniki prilagodijo nasproti vozečemu avtu, ki prehiteva. Vljudno se umaknejo bolj desno, celo na skrajni rob. Nobenega trobljenja, bliskanja z žarometi, kazanja sredincev ali vampirskih čekanov, kot je to navada na naših cestah. Še več, prometna vljudnost velja tudi v semaforiziranih križiščih, kjer avtomobili za teboj mirno počakajo, da pri zeleni luči lagodno in počasi spelješ, ne da bi ti že po milisekundi čakanja servirali pravo simfonijo hupanja.

Spomini še živijo

Kirgizija se ponaša z mnogimi naravnimi lepotami, brez dvoma pa so njena posebnost številna jezera in slikovito gorstvo Pamir. Ne

Jurij Gagarin, prvi človek v vesolju, je vsako leto prihajal na oddih na bregove jezera Issyk kul v sovjetski vojaški sanatorij. Domači umetnik je spomin nanj obeležil v veliki skulpturi, izklesani v bližnji dolini v živo skalo.

Pogled na pogorje Pamir je vsekakor eden lepših, kar jih ponujajo visoka gorstva na našem planetu. Po cesti lahko prideš praktično do vznožja sedemtisočakov in navkljub redkemu zraku, ki otežuje dihanje, ostrmiš zaradi veličastnega prizora.

razprostira se sicer samo preko Kirgizije, lasti si ga še nekaj sosednjih držav. Pogorje, ki je na najvišjih vrhovih vse leto pokrito s snegom, se kot čarobna kulisa prikazuje na obzorju, in če imaš srečo, da stojiš poleg visokogorskega jezera, se tudi zrcali v kristalno čisti vodi. Na trenutke imaš občutek, da si padel v kakšno starodavno bajko, in če bi Walt Disney kdaj hodil po teh krajih, bi se Sneguljčica zagotovo skrivala pri palčkih v Pamirju. Najvišji vrh Pamirja je z višino 7495 metrov Ismoil Somoni, poznan tudi kot Vrh komunizma, sledi mu dobrih tristo metrov nižji Ibn Sina, ki ga še vedno imenujejo tudi Pik Lenin.

Kirgizija je dežela rek, slapov in številnih naravnih in akumulacijskih jezer. Jezera v Kirgiziji so zelo kul in to dobesedno. Jezero se namreč v tej deželi imenuje kul. Najslavnejši sta sicer Issyk kul in Song kul, vendar številna druga, npr. Sary-Chelek, Toktogul ali Tulpar kul ne zaostajajo kaj dosti. Issyk kul, ki je že pravzaprav pravo majceno

morje, slovi tudi kot turistično središče, saj je njegov severni breg precej pozidan z raznimi resorti, hoteli in drugimi počitniškimi kompleksi. Tudi blizu južne obale jezera je, vsaj za domačine, pomemben turistični kraj.

Majhno, prašno naselje Tamga še vedno hrani in vzdržuje svoj sanatorij, nekdanji vojaški objekt za sprostitev in počitek oficirjev Sovjetske zveze. Najuglednejši obiskovalec zdravilišča je bil nekoč slavni ruski kozmonavt Jurij Gagarin, prvi človek v vesolju. Rad je zahajal v te kraje, se sprehajal po poteh v senci borovcev, morda se je kopal v jezeru, zagotovo pa je užival v šašliku in domačih blinčikih. V samem sanatoriju ni kakšnih spominskih obeležij o hrabrem Juriju, jih pa najdete nedaleč stran, v sosednji dolini Barskoon. Tam lahko opazite na podstavku manjši kip prvega vesoljskega popotnika na svetu. Postavljen je pod visokim slapom, prikazuje pa Gagarina s svojo vesoljsko čelado. Le nekoliko nižje stoji prav impozanten spomenik, ki ga je nekdo z veliko potrpljenja izklesal iz pravega kamnitega balvana.

To pa še ni vse, na potovanju po državi sem se peljal tudi skozi manjšo vas, ki so jo navdušeni prebivalci poimenovali po ruskem kozmonavtu. Čeprav pripada Jurij Gagarin drugemu času in drugi državi, pa vsaj v Kirgiziji ostaja pomemben junak za mnoge domačine. ■

Jak je dolgodlako, visokogorsko govedo, ki pretežno živi v Himalaji in Srednji Aziji. Domačini jih gojijo predvsem zaradi mesa in mlečnih izdelkov, pogosto pa jih uporabijo tudi za prenose tovora.

